

Γεώργιος Χρ. Μαγουλάς, Διευθυντής Συνεταιρισμού «ΜΑΡΚΟ»

Η ΣΥΝΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ Ή ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΟΣ
ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ «ΜΑΡΚΟ»

Α) ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ

Β) ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILLINOIS 60637
TEL: 773-936-3200

Εισαγωγή

«Η συνιδιοκτησία είναι μία ηθική ολότητας την οποία όλοι οφείλουν να σέβονται και να αγαπούν».

Αυτή είναι η ρήση των ιδρυτών, όταν η μορφή της διαχείρισης της γεωργοκτηνοτροφικής κοινοπραξίας των ιδιοκτητών κατοίκων του Μαρκοπούλου άλλαξε και ντύθηκε με τον μανδύα του νομικού προσώπου, με το πρώτο της καταστατικό (1914).

Η ιστορία της γεωργοκτηνοτροφικής αυτής κοινοπραξίας μπορεί να διαιρεθεί σε δύο περιόδους.

Η πρώτη περίοδος είναι αυτή από την Επανάσταση του 1821 μέχρι το 1914 και η δεύτερη από το 1914 έως και σήμερα.

Πριν όμως προχωρήσουμε στους λόγους και τις ανάγκες που οδήγησαν τους ιδρυτές στην δημιουργία αυτού του ιστορικού πλέον θεσμού, θα πρέπει να κάνουμε μία αναδρομή στην εξέλιξη των Ελληνικών αλλά και των διεθνών ενώσεων των φυσικών προσώπων σε ομάδες, για την αντιμετώπιση και την θεραπεία των κοινών τους αναγκών και επιδιώξεων.

Η αρχαία πόλη

α) Διαφορές μεταξύ του Ελληνικού και του Ρωμαϊκού δικαίου.

Η ιδέα του «δικαίου» και όχι του «δικαιώματος» ως δημιουργού δικαίου, υπήρξε

η αρχή που περιέλαβε το Ελληνικό δίκαιο. Ο πολίτης αποτελεί το «μόριο της πόλεως», και έτσι η ηθική υπόσταση του ατόμου ως πολίτη, ως μετόχου της ενόμου τάξεως, συνίστατο στην «δικαιοσύνη» και όχι στην «αξίωση» και την «επιβολή» του ατομικού δικαιώματος, της ατομικής δυνάμεως, σαν δίκαιο άσχετο από την πόλη, άσχετο από την ομάδα.

Αντίθετα, το θεμέλιο του Ρωμαϊκού δικαίου είναι το «ατομικό δικαίωμα» και γενικά η «έννομη ατομική εξουσία» και με βάση αυτή την ιδέα και αρχή αναπτύσσεται το σύνολο του ενόμου καθεστώτος και οι επί μέρους κανόνες του δικαίου.

Στο σημείο αυτό συνίσταται και η διαφορά μεταξύ του Ρωμαϊκού και του Ελληνικού δικαίου.

Δηλαδή το Ελληνικό δίκαιο παραμένει πάντοτε ως δίκαιο της πόλεως, από την οποία απορρέει, βιώνεται σ' αυτήν, αναπτύσσεται και συνυπάρχει με αυτήν.

Αυτό δεν σημαίνει βέβαια πως η έννομος τάξις δεν εδράζεται στην αρχή της ατομικής ιδιοκτησίας, στην γη, στα μέσα παραγωγής κλπ.

Το Ρωμαϊκό δίκαιο, εν τούτοις, δεν είναι κοινό δίκαιο μιας ορισμένης επικράτειας, υπεράνω πόλεων και εθνικού χώρου, ούτε φορέας εξουσίας κατακτήσεως άλλων πόλεων μέσω της δυνάμεως του «κράτους» και της εξουσίας του ατομικού δικαιώματος, το οποίον να είναι κτήμα μόνον των πολιτών της κυριάρχου πόλεως, (ΡΩΜΗ).

Είναι δίκαιο έκαστης πόλεως και η ενότης η οποία υπάρχει μέσα στο περιεχόμενο αυτού, οφείλεται στις κοινές γενικές αρχές. Είναι η διαμόρφωση που πηγάζει πάντοτε από το γεγονός που λέγεται «πόλις».

Το Ρωμαϊκό δίκαιο, ως δίκαιον κράτους, επέβαλε την εξουσία του επί των άλλων πόλεων και λαών, εντός και εκτός της Ιταλίας, χωρίς όμως να δημιουργήσει «ίδιον δίκαιον» κάθε πόλεως, χωρίς επομένως, κάθε πόλις να έχει την αυτονομία της, την ελευθερία της, τα πολιτικά της δικαιώματα, χωρίς συνεπώς να υπάρχουν ατομικές ελευθερίες και ατομικά δικαιώματα των ανθρώπων και πολύ περισσότερο, χωρίς δημόσια δίκαια αυτών.

Έτσι λοιπόν μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το Ελληνικό δίκαιο απορρέει «από κάθε μια πόλη», «από κάθε μια ομάδα», οι οποίες όμως διατηρούν την πολιτική και την κοινωνική τους ελευθερία.

Στο σημείο αυτό βλέπουμε ότι «η πόλις θεωρείτο υπάρχουσα “φύσει”, ο δε νόμος εταυτίζετο προς αυτήν, δι' ο ο πολίτης ανήκεν εις αυτόν, αποτελούντα ρυθμιστικών “λειτουργήματα” δι' όλα τα μέλη της πόλεως» [(1) Ν. Πανταζοπούλου, Ιστορική εισαγωγή εις τας πηγάς του Ελληνικού δικαίου].

Κλείνοντας αυτή την εισαγωγή για την γέννεση του Ελληνικού δικαίου, θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε την θεμελιώδη αρχή κατά τον Ξενοφώντα, ότι ο νόμος είναι «πάντα όσα το κρατούν της πόλεως βουλευσάμενον α χρή ποιών γράφη». Δηλαδή, νόμος είναι η κοινή βούληση προς το κοινό συμφέρον της πόλεως ή κατά τον Πλάτωνα «δόγμα πόλεως κοινός νόμος επωνόμασται».

Όπως είπαμε λοιπόν για το κοινό συμφέρον απαραίτητη προϋπόθεση είναι η κοινή βούληση. Στα χρόνια που πέρασαν από την αρχαιότητα μέχρι και την επανάσταση του 1821, οι κατακτητές και η επικυριαρχία τους, έβλαψε και περιόρισε την ζωή και την δράση των ελληνικών θεσμών.

Έτσι, στην αρχαιότητα εκτός ελαχίστων περιπτώσεων, όλες οι τότε Ελληνικές πόλεις – χώρες, μετετράπησαν σε «δημόσια γη» και κυρίως για στρατιωτικούς σκοπούς, αγνοώντας έτσι την εκκλησία του Δήμου και έτσι κατελύθη η έννοια του Ελληνικού δημοσίου δικαίου.

Αργότερα στα Βυζαντινά χρόνια και ξεκινώντας από αυτές τις περιοχές που δεν είχαν χάσει πλήρως την αυτοδιοίκησή τους, συναντάμε την πρωτοβουλία αυτοδιοίκησης, παράλληλα με την Βυζαντινή επεμβατική διοίκηση.

Οι πόλεις προσπάθησαν με την δική τους περιουσία να ανταποκριθούν στα προβλήματά τους, που δημιουργούσαν οι καθημερινές ανάγκες.

Η κατάσταση όμως αυτή της αυτοδιοίκησης χειροτέρευσε επί Φραγκοκρατίας και Ενετοκρατίας, παρά το γεγονός ότι ο λαός εξακολούθησε την προσπάθεια συνέχισης της ελεύθερης ζωής με τους πηγαίους θεσμούς της αυτοδιοίκησης. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι η όποια προσπάθεια γινόταν την εποχή αυτή, στηριζόταν στην «συνήθεια» των δημοτικών αρχόντων που είχαν την διαχείριση της περιουσίας, ενώ τις συνελεύσεις των Δήμων υποκατέστησαν τα δημοτικά συμβούλια.

Περνώντας τώρα στην περίοδο της Τουρκικής κυριαρχίας διαπιστώνουμε ότι αυτή, δεν διακόπτει την ιστορική προσπάθεια του Ελληνικού λαού, ο οποίος με τους θεσμούς της αυτοδιοίκησης ανέπτυξε ελεύθερη οικονομική, κοινωνική και στην συνέχεια πολιτειακή ζωή. Ο αγώνας δε αυτός για την απελευθέρωση τονώνει την προσπάθεια αυτή.

Έτσι η Ελληνική Κοινότητα στους χρόνους της κατάκτησης από τους Τούρκους, έγινε το κέντρο της φυλετικής και εθνικής αντίστασης, αλλά και εκπροσώπησης απέναντι στις αρχές του κατακτητή, για τα εθνικά προνόμια (την θρησκεία, την γλώσσα και την εθνικότητα). Τότε όμως η Κοινότητα πήρε ένα νέο περιεχόμενο εθνικοπολιτικό και έγινε το κέντρο της εσωτερικής πολιτικής ζωής.

στην οποία προπαρασκευάστηκε η Επανάσταση του 21. Με βάση τους παραπάνω λόγους λοιπόν η Κοινότητα πήρε ευρύτερο οικονομικό περιεχόμενο, από τις συνεισφορές των κατοίκων ή με τις χρηματοδοτήσεις Ελλήνων του εξωτερικού.

Έτσι, από τις εισφορές αυτές οι αυτοδιοικούμενες Ελληνικές Κοινότητες απέκτησαν επί Τουρκοκρατίας δική τους περιουσία, την οποία διαχειρίζονταν οι Δημότες. Με την περιουσία αυτή αλλά και με το προϊόν της εκμετάλλευσής της, εκτελέστηκαν πάρα πολλά έργα κοινής ωφέλειας, όπως επίσης και ικανοποιήθηκαν οι ανάγκες στην πρόνοια, στην περίθαλψη και κάθε άλλη κοινωνική παροχή προς τους κατοίκους της Ελληνικής εθνικότητας.

Κοινοπραξία Μαρκοπούλου

Από τα συνοπτικά στοιχεία περί δικαίου που αναπτύχθηκαν μέχρι τώρα, διαπιστώνουμε ότι ο κύριος και βασικός παράγοντας για την ίδρυση της Κοινοπραξίας (όπως αρχικά ονομάστηκε η Συνδιοκτησία) που πηγάζει από την «πόλη» ή από την «ομάδα» είναι η «κοινή βούληση» των κατοίκων - ιδιοκτητών μελών της Κοινότητας. Τα δε στοιχεία της βούλησης αυτής είναι: α) το σύνολο των μελών της Κοινότητας και β) η κοινή απόφαση για την ίδρυση της Κοινοπραξίας.

Με τα στοιχεία αυτά αλλά και με οδηγό το γεγονός ότι η ίδρυση της κοινοπραξίας αυτής θα έχει κατ' αρχήν «ηθική υπόσταση» και θα την σέβονται και θα την αγαπούν όλοι, έφθασαν οι κάτοικοι του Μαρκοπούλου να ιδρύσουν την δική τους Κοινοπραξία.

Ο θεσμός της Κοινοπραξίας Μαρκοπούλου είναι κατά βάση εθιμογενής, αφού ο νομικός της τύπος δεν μπορεί να υπαχθεί σε κανέναν από τους γνωστούς τύπους του ιδιωτικού ή του δημοσίου δικαίου.

Η καταγωγή του είναι κοινοτική, έχει ιστορική προέλευση, μορφή αυτοδιοικητική και επιτελεί σκοπούς κοινής τοπικής ωφέλειας, με ομαδικά μέσα και με βάση τα δικά του κοινά όργανα.

Έτσι δέχθηκε τον θεσμό αυτό και ο Άρειος Πάγος με τις αποφάσεις του 40/1856 και 1738/1983.

Πρόκειται δηλαδή, μέσα στα σύγχρονα πλαίσια του δικαίου, περί θεσμού, *suī generis*, για τον λόγο αυτό το νεώτερο δίκαιο ανέχθηκε κατ' αρχάς και κατόπιν ρητά αναγνώρισε, με τον Ν 641/1914, προσδίδοντας σε αυτόν τον θεσμό, την νομική του προσωπικότητα.

Η δημιουργία της Κοινοπραξίας Συνιδιοκτητών της Κοινότητας Μαρκοπούλου Αττικής επιβλήθηκε από τις τοπικές ανάγκες και απέβλεπε σε δύο στόχους.

1) Να δημιουργηθούν οι απαραίτητοι πόροι για την ικανοποίηση των κοινοφελών αναγκών της Κοινότητας και

2) να αποφευχθούν οι συγκρούσεις μεταξύ των γεωργών και κτηνοτρόφων και έτσι να εξασφαλισθεί η πειθαρχία και η ειρηνική συμβίωσή τους. Αυτό δε ήταν αναγκαίο να γίνει, διότι οι προεπαναστατικοί κολληγοί μετά την επανάσταση του 1821 και την ίδρυση του Ελληνικού κράτους, εμοίρασαν τα μέχρι τότε τσιφλίκια και εγκαταστάθηκαν σε αυτά σαν μικροϊδιοκτήτες.

Έτσι καταργήθηκε η γεωργική και κτηνοτροφική τάξη και πειθαρχία.

Στην Αττική και προ της Τουρκοκρατίας η κτηνοτροφία ήταν νομαδική. Έτσι τον χειμώνα οι νομάδες ποιμένες κατέβαιναν από την Πάρνηθα, την Πεντέλη κλπ. στα διάφορα τσιφλίκια του κάμπου των Μεσογείων. Όταν όμως αυτά τα τσιφλίκια μοιράστηκαν σε μικρές ιδιοκτησίες-λαχούς, έλλειψε η τάξη και η πειθαρχία που επικρατούσε πριν, διότι δεν ήταν διατεθειμένοι οι μικροϊδιοκτήτες να αφήσουν «διάβες» για τα ζώα ή να αφήσουν σε αγρανάπαυση ορισμένα κτήματά τους και αποτέλεσμα αυτού ήταν οι συνεχείς προστριβές και φιλονικίες μεταξύ των γεωργών και των κτηνοτρόφων από τις ζημιές που προκαλούσαν τα ζώα στις καλλιέργειες.

Η παράδοση αναφέρει ότι οκτώ ή δέκα οικογένειες (60-70 άτομα) που επέζησαν από τις διώξεις και σφαγές των Τούρκων, αφού είχαν εγκαταλείψει προηγουμένως την περιοχή για να σωθούν, επέστρεψαν από τα νησιά στα οποία είχαν καταφύγει και αυτοί ήταν οι πρώτοι που εγκαταστάθηκαν στα εγκαταλειφθέντα τσιφλίκια των Τούρκων ή των μοναστηριών που είχαν διαλυθεί.

Όπως προαναφέραμε η αναρχία που επικρατούσε στην βοσκή και την καλλιέργεια, ανάγκασε αυτούς τους δέκα γεωργούς-ιδιοκτήτες (οικογένειες) να ενώσουν τα μικροτσιφλίκια τους σε τρία τμήματα τα λεγόμενα «πλάτες». Έτσι αποφάσισαν, όπως όλοι οι γεωργοί-συνιδιοκτήτες, να σπέρνουν σε ένα από τα τρία τμήματα εκ περιτροπής και κάθε τρίτο χρόνο. Τα άλλα δύο τμήματα αποτελούσαν τις εκτάσεις αυτές που βρίσκονταν σε αγρανάπαυση και μπορούσαν να δοθούν στους ποιμένες για βοσκή.

Έτσι λοιπόν αποκαταστάθηκε η ηρεμία και η συνεργασία μεταξύ των γεωργών και των κτηνοτρόφων, αφού οι γεωργοί ενοικίαζαν τα κτήματά τους που ήταν σε αγρανάπαυση στους κτηνοτρόφους.

Τα αποτελέσματα αυτής της προσπάθειας ήταν εκπληκτικά και συνοπτικά είναι τα παρακάτω:

α) Δημιουργήθηκε οικογενειακός και όχι ατομικός κλήρος.

β) Κατανεμήθηκαν όλα τα τσιφλίκια στις ίδιες οικογένειες και έτσι δημιουργήθηκε πολλαπλός οικογενειακός κλήρος.

γ) Κάθε κλήρος περιελάμβανε ανάλογο μέρος καλλιεργήσιμης γης, χέρσου, δάσους και βοσκής και έτσι ο κλήρος ήταν σύνθετος και

δ) Επιτεύχθηκε ισότητα μεταξύ όλων των κλήρων και με αυτό τον τρόπο γενική κοινοπραξία.

Η αυτοδέσμευση απέκλεισε τις αδυναμίες της ατομικής ιδιοκτησίας και δημιούργησε την δύναμη της ένωσης κάτω από την κοινή ανάγκη.

Η κοινοπραξία ήταν απαραίτητη προϋπόθεση της ατομικής ιδιοκτησίας της γης και η κοινή διοίκησή της, το μέσο με το οποίο ασκήθηκε η καλλιεργητική ατομική ιδιοκτησία.

Ουδέποτε τα κέρδη από τις δραστηριότητες του Συν/σμου διανεμόνταν στα μέλη.

Αυτά επανεπενδύονταν σε κοινωφελή έργα και αποδίδοντας νέα έσοδα, ετοπιοθετούντο σε νέα έργα για περαιτέρω αξιοποίηση.

Έτσι η γεωργικοκτηνοτροφική αυτή κοινοπραξία απετέλεσε μία πλήρη σύνθετη οικονομική λειτουργία με ορισμένο αποτέλεσμα προς χάριν του συνόλου.

Δηλαδή το σύνολο αυτό των οικογενειών που αποκαταστάθηκαν με αυτό τον τρόπο, ήταν ο πυρήνας ενός αυτοδιοικούμενου κοινοτικού οργανισμού και ταυτόχρονα μίας γεωκτηνοτροφικής οικονομικής κοινοπραξίας.

Γενικές αρχές λειτουργίας:

Αφού όλη η έκταση αποτελεί πλέον ένα κτήμα, μία εκμετάλλευση, τέθηκαν και οι αρχές αυτής της εκμετάλλευσης οι οποίες ήταν:

α) Ο καθορισμός αγροφυλακής,

β) ο καθορισμός των διαβάσεων μέσα στο κτήμα,

γ) ο καθορισμός των πηγών και των πηγαδιών για τις ανάγκες άρδευσης των κτημάτων και του ποτίσματος των ζώων,

δ) ο καθορισμός των θέσεων των ποιμνιστασιών,

ε) ο καθορισμός των λειβαδιών,

στ) ο καθορισμός του αριθμού και του είδους των ζώων για βοσκή,

ζ) το μίσθωμα της βοσκής,
 η) το αντάλλαγμα της βοσκής κάθε χρόνο, ανάλογα με την μεταφορά της σποράς,

θ) η από κοινού διάθεση της χορτονομής,

ι) η απαγόρευση της καλλιέργειας στις διαβάσεις (διάβες) και σε ορισμένη απόσταση από τα πηγάδια και τα πομμιοστάσια με δικαίωμα καταστροφής της καλλιέργειας αυτής,

ια) το δικαίωμα του ιδιοκτήτη του κλήρου να καλλιεργεί και το μέρος αυτό της ιδιοκτησίας του που ήταν σε αγρανόπαυση, ή με σπορά, ή με καρποφόρα δένδρα, ή με κάποια εντατικότερη καλλιέργεια,

ιβ) η χρησιμοποίηση των εσόδων από την ενοικίαση των κοινών βοσκών, για κοινά έργα, ή παραγωγικά, ή γενικότερα έργα κοινής ωφελείας.

Η γενικότερη λοιπόν οικονομική σημασία της λειτουργίας αυτής υπήρξε η παράλληλη ανάπτυξη του εισοδήματος του γεωργικού και του κτηνοτροφικού πληθυσμού και με αυτόν τον τρόπο η δυνατότητα ανταλλαγής των προϊόντων των μεταξύ αυτών των δύο τάξεων.

Επίσης παρεμποδίστηκε και η δημιουργία μεγαλοϊδιοκτησιών και έτσι πραγματοποιήθηκε και η απορρόφηση του πλεονάζοντος γεωργικού πληθυσμού με αποτέλεσμα «την σταθερή ανάδειξη του θεσμού της οικογένειας».

Στο σημείο αυτό δεν θα πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε ότι παρόμοιες δραστηριότητες αναπτύχθηκαν και στα γύρω χωριά των Μεσογείων: Σπάτα, Παιανία, Κορωπί, Καλύβια, Κουβαρά και Κερατέα με την σύσταση κατ' αρχήν Κοινοτικών επιτροπών διαχείρισης που κατόπιν λειτούργησαν ως Αναγκαστικοί Συν/σμοί διαχείρισεως ακινήτου περιουσίας και κοινής χορτονομής, μορφή την οποία διατηρούν και μέχρι σήμερα.

Η πρώτη Διοίκηση

Η πρώτη διοίκηση της Κοινοπραξίας ανατέθηκε στην Κοινοτική Επιτροπή ή «Κοινότητα Μαρκοπούλου» όπως λεγόταν το έτος 1831.

Η επιτροπή αυτή εκλέχθηκε από το σύνολο των συνιδιοκτητών της Κοινοπραξίας που κατά το έτος 1831 ήσαν περίπου 200 άτομα. Η εκλογή γινόταν με συμβολαιογραφικό πληρεξούσιο, το οποίο υπέγραφαν όλοι οι συνιδιοκτήτες. Το

σύστημα αυτό της εκλογής κατά την πρώτη περίοδο βασιζόταν στην πατριαρχική οργάνωση κατά φάρες (γένη). Η θητεία της ήταν απεριόριστη και αντικατάσταση μέλους γινόταν μόνον «αιτία θανάτου». Η επιτροπή αυτή ήταν τριμελής, μέχρι του έτους 1860 και κατόπιν μέχρι του έτους 1911 οκταμελής. Οι εκλέκτορες ήσαν οι αρχηγοί οικογενειών ηλικίας άνω των 40 ετών και οι εκλεγόμενοι, θα έπρεπε να είναι οι πλέον εργατικοί, να έχουν κύρος και κάποια οικονομική επιφάνεια και γενικότερα να είναι άνθρωποι που τους σέβονταν και εκτιμούσαν όλοι οι κάτοικοι.

Κύριο έργο της επιτροπής ήταν η διαχείριση των εσόδων της Κοινοπραξίας για κοινωφελείς σκοπούς οι οποίοι καθορίζονταν συνήθως στο πληρεξούσιο συμβόλαιο εκλογής. Αξιώματα μεταξύ τους δεν υπήρχαν και συνεπώς κίνητρο για την δράση τους δεν ήταν το ποιός θα είναι πρώτος. Όλοι είχαν τα αυτά δικαιώματα και υποχρεώσεις. Η καλή διοίκηση και διαχείριση εξασφαλιζόταν με την ευσυνειδησία και την χρηστότητα και ουδέποτε διατυπώθηκε η ελάχιστη κατηγορία για την διαχείριση.

Όπως προαναφέραμε, οι πληρεξούσιοι μέχρι το 1860 ήσαν τρεις και κατόπιν μέχρι το έτος 1911 οκτώ.

Στην αρχή και για λίγο χρονικό διάστημα τα πληρεξούσια Συμβόλαια υπογράφονταν από το σύνολο των Συνιδιοκτητών. Κατόπιν όμως και όσο ο αριθμός των Συνιδιοκτητών αυξανόταν, προέκυψε μεγάλη δυσκολία στην υπογραφή των Συμβολαίων και έτσι δημιουργήθηκε μετά από πολύχρονη εφαρμογή το έθιμο, ούτως ώστε το πληρεξούσιο συμβόλαιο να υπογράφεται από τα 2/3 των Συνιδιοκτητών. Σήμερα για θέματα εκλογών και τροποποίησης του καταστατικού αρκεί το 51% των εγγεγραμμένων μελών. Αυτή δε η κατ' έθιμον εκλογή αναγνωρίστηκε δικαστικώς με την υπ. αριθμόν 40/1856 απόφαση του Αρείου Πάγου.

Η κοινωφελής δράση της κοινοπραξίας

Η κοινωφελής δράση της κοινοπραξίας των Συνιδιοκτητών του Μαρκοπούλου από το 1831 έως το 1912 υπήρξε αξιόπαινη και παραδειγματική. Το έτος 1845 κατασκεύασε την πρώτη εκκλησία και το 1870 το πρώτο σχολείο. Αργότερα ξεκίνησε την ανέγερση του σημερινού ενοριακού ναού του οποίου ολοκληρώθηκε η αγιογράφηση το έτος 1914 και για την οποία υπάρχει σχετική αλληλογραφία στα αρχεία του Συν/σμού με τον αγιογράφο της Γεωργαντά.

Η διάνοιξη και συντήρηση των αγροτικών δρόμων, η συντήρηση και φύλαξη των δασών, η διάνοιξη κοινοτικών πηγαδιών και πάρα πολλές άλλες κοινωφελείς ανάγκες θεραπεύτηκαν αποκλειστικά από την Κοινοπραξία.

Το έτος 1914 αποτελεί νέο σταθμό στην αξιέπαινη αυτή σταδιοδρομία της Κοινοπραξίας. Από το έτος αυτό η Κοινοπραξία εμφανίζεται με την επωνυμία Συνιδιοκτησία ή Αναγκαστικός Συνεταιρισμός Μαρκοπούλου, στην οποία αργότερα προστέθηκε και η εμπορική του επωνυμία «ΜΑΡΚΟ», επωνυμία την οποία διατηρεί και μέχρι σήμερα. Με το πληρεξούσιο συμβόλαιο υπ' αριθμ. 23838/1914 του Συμβολαιογράφου Κρωπίας Π. Καλλάρη και με την υπ' αριθμ. 23967/1914 υπεύθυνη δήλωση της Κοινότητας Μαρκοπούλου, που συντάχθηκε από τον ίδιο συμβολαιογράφο, μπαίνουν τα θεμέλια της νέας πορείας που έμελλε να διαγράψει ο Συν/σμός πλέον του Μαρκοπούλου.

Λίγα λόγια για τον όρο Αναγκαστικός

Τα μέλη δεν εξαναγκάζονταν με Νόμο αλλά από την βούληση των περισσοτέρων αφού από τα αποτελέσματα της δραστηριότητας της Κοινοπραξίας ωφελούντο όλοι οι κάτοικοι της Κοινότητας.

Δηλαδή εδώ ισχύει ο εξαναγκασμός από την ενεργό δραστηριότητα και βούληση των περισσοτέρων.

Η σύγκριση που είχε δημιουργήσει ο νόμος ΔΝΖ του 1912 ως προς το ιδιοκτησιακό καθεστώς των Κοινοτικών επιτροπών, λύθηκε με την διοικητική ερμηνεία που έδωσε το Υπουργείο Εσωτερικών το 1914 και που αναγνώρισε τις Συνιδιοκτησίες σαν ίδια νομικά πρόσωπα που θα δύνανται να εξακολουθήσουν να λειτουργούν, διότι οι βοσκές ήταν ιδιωτική περιουσία που ανήκε στους συνιδιοκτήτες και όχι στο σύνολο της κάθε Κοινότητας. Έτσι και για να αποφευχθεί κάθε σύγκριση και για να μην δημιουργήσει δίκες σε βάρος των συνιδιοκτητών, στον Ν. 641/1914 και στο άρθρο 10, υπήρξε επίσημη πλέον ερμηνεία που ανέφερε ότι: «και συνιδιοκτησίαί ή περιουσίαί ιδιωτικών βοσκών, αποτελούν ίδια νομικά πρόσωπα, διοικούμενα κατά τας επιτοπίους συνθηκίας και ότι εις τους βοσκησίμους τούτων τόπους δεν εφαρμόζονται αι διατάξεις των άρθρων 12, 13 και 17-29 του Νόμου ΔΝΖ του έτους 1912».

Η Συνιδιοκτησία λοιπόν του Μαρκοπούλου και προ της ψηφίσεως και εφαρμογής του Νόμου 641/1914 καλύφθηκε νόμιμα με την υπεύθυνη δήλωση της Κοινό-

τητος Μαρκοπούλου, όπως προαναφέραμε, η οποία αναγνώρισε και δήλωσε ότι: οι 352 κάτοικοι Μαρκοπούλου που αποτελούσαν πλέον των 2/3 των συνιδιοκτητών και εξέλεξαν την διοίκηση του Αναγκαστικού Συν/σμού, νόμιμα και έγκυρα έπραξαν τόσο ως προς την εκλογή και τον διορισμό των επιτρόπων, όσον και ως προς τα της διοίκησης και διάθεσης της κοινής περιουσίας.

Σύγχρονη πορεία και εξέλιξη

Για την συνέχιση της καταπληκτικής αυτής πορείας του Συν/σμού, τον σημαντικότερο ρόλο έπαιξε η προσωπικότητα του Δημοσθένη Α. Σωτηρίου. Θα ήταν το λιγότερο ασέβεια να μην γίνει αναφορά στην φυσιογνωμία του σε αυτήν εδώ την ιστορική αναδρομή, γι' αυτό θα μου επιτρέψετε να αναφερθώ στα έργα και ημέρες του, που είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την ιστορία του Μαρκοπούλου και ειδικότερα με την εξέλιξη του Συν/σμού, που με πάθος υπηρέτησε επί 30 και πλέον έτη.

Γεννήθηκε στο Μαρκόπουλο το 1878. Γόνος πατριαρχικής οικογένειας, ανετράφη με χριστιανικές αρχές και σεβασμό στις παραδόσεις. Ήταν πολύ μελετηρός και μετά τις γυμνασιακές του σπουδές ακολούθησε σπουδές στην Νομική σχολή Αθηνών και στο εικοστό έτος της ηλικίας του πήρε και το διδακτορικό της Νομικής. Μαζί με όλη την επιστημονική κατάρτιση και την εγκυκλοπαιδική μόρφωση εσπούδασε και δύο ξένες γλώσσες την Γαλλική και την Γερμανική. Στα 23 του χρόνια απέκτησε την άδεια του δικηγόρου. Ύπηρετησε την στρατιωτική του θητεία ως έφεδρος αξιωματικός και μετά την απόλυσή του από τον στρατό, εγκαταστάθηκε στην Αθήνα όπου και εδικοηγόρησε για λίγα χρόνια. Δεν θα αναφερθώ εδώ στα προτερήματά του σαν ανθρώπου, ή αργότερα σαν πολιτικού. Και αυτό διότι, απ' ό,τι γνωρίζω μέχρι σήμερα, δεν έχει υπάρξει γραφίδα εκτός από αυτήν του αδελφού του Νικ. Α. Σωτηρίου να αναφερθεί σ' αυτά. Πιστεύω όμως ότι είναι καιρός κάποιος ή κάποιοι απ' αυτούς που τον έζησαν από κοντά να αποτολμήσουν κάτι τέτοιο.

Όμως η συνεισφορά του στα κοινά αρχίζει από το έτος 1909 όπου αφού συνεργάστηκε με τον Εμμ. Ρέπουλη και άλλους βουλευτές μεταξύ των οποίων και ο ιατρός Γ. Παπαβασιλείου – συντοπίτης μας–, κατάφεραν να εξασφαλίσουν νομοθετικά την κατανάλωση του κρασιού, με την ψήφιση νόμου «για την προστασία του οίνου» όπως λεγόταν.

Το έτος 1912 εκλέχθηκε βουλευτής Αττικής κάτω από την σημαία του Ελ. Βενιζέλου. Με την κήρυξη όμως του Βαλκανικού πολέμου και την διακοπή των εργασιών της Βουλής, αν και σαν βουλευτής δεν ήταν υποχρεωμένος να στρατευθεί, για να δώσει το παράδειγμα της εκπλήρωσης του καθήκοντος, ακολούθησε την κλάση του στην γραμμή της μάχης.

Στην μάχη των Κομάνων όμως τραυματίστηκε στο πόδι και αυτός ο τραυματισμός του άφησε μικρή αναπηρία. Όλον τον υπόλοιπο χρόνο της ζωής του τον αφιέρωσε στον τόπο του το Μαρκόπουλο και ειδικότερα στον Συν/σμό του οποίου υπήρξε διαχειριστής και διευθυντής του Οινοποιείου από το 1914 μέχρι και του θανάτου του (18 Απριλίου 1947).

Με την μέχρι το 1914 καθοδήγησή του οι επιτροπές, αφού ακολούθησαν τις οδηγίες του, κατάφεραν να αναπτύξουν αξιόλογη δραστηριότητα ειδικότερα δε στο να αποκτήσει ο Συν/σμός σημαντικά έσοδα από την ακίνητη περιουσία που αποτελείτο από γήπεδα μεγάλης εκτάσεως, στο σημείο που σήμερα βρίσκονται οι εγκαταστάσεις του Συν/σμού «ΜΑΡΚΟ».

Το έτος 1914 αποφασίζει να αναμιχθεί πλέον ενεργά στα του Συν/σμού πράγματα και με πλήρη συνειδηση αλλά και ξεκάθαρο προσανατολισμό τέθηκε επικεφαλής του έργου της προαγωγής της Συνεταιριστικής ιδέας.

Εκτελεσθέντα έργα

Οινοποιείο

Κατασκευάστηκε το 1914 και αποτελείτο από δύο τμήματα. Αυτό του κυρίως Οινοποιείου και αυτό των δεξαμενών. Κατ' αρχήν κατασκευάστηκαν δέκα δεξαμενές οι οποίες μετά δύο έτη αυξήθηκαν σε είκοσι έξι, συνολικής χωρητικότητας 2400 τόννων περίπου. Στο Οινοποιείο εγκαταστάθηκαν δύο πιεστήρια σταφυλιών και όλη η απαραίτητη τεχνολογική υποδομή για την παραγωγή κατ' αρχήν του μούστου και κατόπιν του κρασιού. (Οι δεξαμενές αυτές χρησιμοποιούνται και σήμερα).

Αλωνιστικές μηχανές

Το 1921 ο Συν/σμός έθεσε σε λειτουργία μία αλωνιστική μηχανή ατμοκίνητη και

μετά το 1926, οπότε άρχισε η λειτουργία του Ηλεκτρικού εργοστασίου του Συν/σμού, η μηχανή αυτή αντικαταστάθηκε με μία ηλεκτροκίνητη και το 1927 προστέθηκε και άλλη με 4 αχυροδετικές μηχανές, εξασφαλίζοντας έτσι πλήρως τους αγρότες μέλη του Συν/σμού και σ' αυτήν τους την δραστηριότητα.

Υδρευση

Από το έτος 1922 μετά από σχετικές μελέτες των μηχανικών Χρ. Γούναρη και Α. Γεωργαλά άρχισαν οι εργασίες για την μεταφορά νερού – αφού το Μαρκόπουλο υπέφερε από λειψυδρία – από τα πηγάδια της Μερέντας ιδιοκτησίας του Συν/σμού, στο Μαρκόπουλο.

Έτσι εγκαταστάθηκε πλήρες δίκτυο ύδρευσης σ' όλο το χωριό και ικανοποίησε και τις ανάγκες του εργοστασίου. Το δίκτυο ύδρευσης όπως και όλες οι εγκαταστάσεις, παραχωρήθηκαν στον Δήμο Μαρκοπούλου το έτος 1965 που από τότε και με τις εγκαταστάσεις της Βραυρώνας, συνέχισε να υδρεύει το χωριό.

Το έτος 1922 και μετά την εφαρμογή του νόμου περί απαλλοτρίωσης των μοναστηριακών κτημάτων, ο Αναγκαστικός Συν/σμός Μαρκοπούλου, αγόρασε το κτήμα της Βραυρώνας από την μονή Πεντέλης εκτάσεως 20.000 στρεμμάτων αντί του ποσού του ενός εκατομμυρίου δρχ. Το κτήμα αυτό άρχισε να διανέμεται κατ' αρχήν στους περισσότερο απόρους. Κατόπιν και κατά το έτος 1924 αφού είχε συνταχθεί σχεδιάγραμμα από τον εμπειροτέχνη Αλέξανδρο Γ. Γκλιάτη και μετά από κλήρωση υπό της σχετικής επιτροπής, παρουσία και εκπροσώπου του Υπουργείου Γεωργίας έγινε η διανομή κατά τρεις κατηγορίες, αναλόγως της οικονομικής και οικογενειακής κατάστασης των μελών. Η α' κατηγορία 14 1/2 στρεμ., β' κατηγορία 8 στρεμ. και η τρίτη κατηγορία 3 στρέμματα. Όσοι δε, είχαν περιουσία εξαιρέθηκαν της διανομής.

Οι διανομές αυτές συνεχίσθηκαν και τα επόμενα χρόνια μέχρι το 1962 οπότε και έγινε η τελευταία διανομή.

Εγγειοβελτιωτικά έργα

Κατόπιν και μετά την αρχική διανομή του κτήματος Βραυρώνας ο Συν/σμός προέβη

στην αποξήρανση των τριών χιλιάδων περίπου στρεμμάτων πλούσιας και εύφορης γης, στο κέντρο του κάμπου της Βραύνας, η οποία και αυτή αργότερα διανεμήθηκε στα μέλη.

Ηλεκτροφωτισμός Μαρκοπούλου

Το έτος 1926 μετά από εκπόνηση σχεδίων από τους αρχιτέκτονες Ζαχαρίου, Μπουραντίνο και Σαμουήλ, έγινε η εγκατάσταση μιας μηχανής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας για την ικανοποίηση των αναγκών του εργοστασίου κατ' αρχήν, των αντλιών των πηγαδιών και της αλωνιστικής, αλλά και των σπιτιών του χωριού κατόπιν. Το 1927 εγκαταστάθηκε και η δεύτερη μηχανή και έτσι το Μαρκόπουλο πριν ακόμα ηλεκτροτροφοδοτηθεί άλλη περιοχή (η Αθήνα μόνο στο κέντρο είχε ρεύμα), απέκτησε αυτό το αγαθό που όπως γίνεται αντιληπτό έδωσε ώθηση σε όλους τους τομείς της παραγωγικής δραστηριότητας του τόπου.

Συνοπτικά θα αναφερθούμε πλέον στα υπόλοιπα έργα που πραγματοποίησε ο Συν/σμός για την ανάπτυξη της περιοχής και που είναι:

- α) Ρυμοτομία των δρόμων του χωριού.
  - β) Δενδροφυτεύσεις στους περιφερειακούς δρόμους του χωριού και στην πλατεία.
  - γ) Διπλασιασμός του χώρου του Νεκροταφείου με αγορά από τον Συν/σμό εκτάσεως 4 στρεμμάτων κατ' αρχήν και άλλων 8 στρεμμάτων αργότερα.
  - δ) Το 1926 ο Συν/σμός αγόρασε οικόπεδο όπου κτίστηκε το Β' Δημοτικό σχολείο.
  - ε) Το 1928 σε οικόπεδο που παραχωρήθηκε από την Κοινότητα ανήγειρε το Αστυνομικό κατάστημα και παραπλεύρως αργότερα τα δημόσια αποχωρητήρια.
  - στ) Κατασκευή συμπληρωματικών αιθουσών και γυμναστηρίου στο Α' Δημοτικό σχολείο.
  - ζ) Κατασκευή δύο προβλητών και δεξαμενών γλεύκους στο λιμάνι του Πόρτο Ράφτη για τις εμπορικές ανάγκες του Συν/σμού, αφού από εκεί διακινούσε μεγάλες ποσότητες μούστου και κρασιού προς την Βόρειο Ελλάδα και το εξωτερικό.
- Εδώ δεν θα πρέπει να παραλείψουμε και την προσπάθεια για τον συνεχή εκσυγχρονισμό των βιομηχανικών εγκαταστάσεων του εργοστασίου, που ο τελευταίος και πλέον σημαντικός έγινε το έτος 1979 με την λειτουργία ενός νέου εμφια-

λωτηρίου δυναμικότητας 12.000 φιαλών ωριαίως και την εγκατάσταση ανοξειδωτων δεξαμενών χωρητικότητας 4.000 τόννων.

Πορεία προς το μέλλον

Σήμερα ο Αναγκαστικός Συν/σμός Μαρκοπούλου έχοντας και την Συνιδιοκτησιακή μορφή βρίσκεται στο σταυροδρόμι των σύγχρονων εξελίξεων.

Ως Συνεταιρισμός αντιμετωπίζει όλα εκείνα τα προβλήματα που αντιμετωπίσαν και αντιμετωπίζουν οι περισσότεροι Συν/σμοί στην Ελλάδα με αντικείμενο τα γεωργικά προϊόντα. Εδώ δεν θα απαριθμήσουμε τις αιτίες και τους λόγους που οδήγησαν το συνεταιριστικό κίνημα σε αδιέξοδο.

Θα πρέπει όμως να δούμε πως ο Συν/σμός «ΜΑΡΚΟ» μπορεί να προχωρήσει στο μέλλον, συνεχίζοντας την λαμπρή πορεία που διέγραψε κατά το παρελθόν, αξιοποιώντας όλες τις οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις και δυνατότητες.

Στην Γενική συνέλευση της 22/3/1992 τα μέλη του Συν/σμού αποφάσισαν να δρομολογήσουν την νέα και υποχρεωτική πορεία προς το μέλλον.

Αυτή συνοπτικά μπορεί να καταγραφεί ως εξής: Ο Συν/σμός αυτήν τη στιγμή κάτω από το βάρος των υποχρεώσεών του δεν μπορεί εδώ και μερικά χρόνια να ανταποκριθεί στο κοινωφελές έργο που πραγματοποίησε κατά το παρελθόν, όπως επιτάσσει και το καταστατικό του. Έτσι έχουν ξεκινήσει όλες εκείνες οι νόμιμες διαδικασίες ούτως ώστε απαλλαγμένος από τις υποχρεώσεις του προς τις Τράπεζες,

α) να ολοκληρώσει την αξιοποίηση της ακίνητης του περιουσίας που ανέρχεται σε 4.800 στρέμματα, διαδικασία που ήδη έχει αρχίσει με την ένταξη στο σχέδιο αξιόλογων κτημάτων του και

β) με τα οικονομικά μέσα που θα προκύψουν από αυτή την αξιοποίηση, να εκσυγχρονίσει την βιομηχανική μονάδα παραγωγής, ούτως ώστε όσα από τα μέλη πλέον επιθυμούν, να δημιουργήσουν μια νέα μορφή συνεταιριστικής εταιρείας με αντικείμενο την οινοποιία.

Έτσι, μέλη-εταίροι πλέον της νέας αυτής μορφής Συνεταιριστικής εταιρείας θα είναι όσοι έχουν άμεσο ενδιαφέρον από την αμπελοκαλλιέργεια άρα και από την διάθεση του τελικού προϊόντος που είναι το κρασί.

Τα υπόλοιπα μέλη αφού εκσυγχρονίσουν και προσαρμόσουν το καταστατικό

του Συν/σμού, σύμφωνα με τους αναπτυξιακούς νόμους που πρόσφατα η πολιτεία εθέσπισε, θα μπορούν να προχωρήσουν στην αξιοποίηση της υπόλοιπης ακίνητης περιουσίας, ούτως ώστε, αποφέροντας έσοδα αυτή, να βελτιώσουν το εισόδημά τους και ταυτόχρονα να επενδύσουν σε έργα κοινής ωφέλειας, αφού και αυτός είναι ο βασικός ρόλος της Συνιδιοκτησίας.

Αυτός ο εκσυγχρονισμός είναι επιβεβλημένος κάτω από τις παρούσες συνθήκες που διαμορφώθηκαν και συνεχίζουν να διαμορφώνονται στον Ελληνικό αλλά και στον ευρύτερο Ευρωπαϊκό χώρο.

Η ανεργία αυξάνεται, η παραγωγή, ειδικότερα των αγροτικών προϊόντων, συνεχώς μειώνεται αλλά παρά την μείωση υποχωρούν συνεχώς και οι τιμές τους.

Η παρεμβατική πολιτική πλέον, τουλάχιστον στο θέμα των τιμών, των αγροτικών προϊόντων, είναι, στις περιπτώσεις που υπάρχει, από πολύ μικρή έως ανύπαρκτη. Ο χώρος μας, τα Μεσόγεια δηλαδή, είναι πλέον μία από τις λίγες φυσικές διεξόδους των κατοίκων της Αθήνας, για λίγη ξεκούραση, αναπνοή, δροσιά. Αλλά και στην περίπτωση κατασκευής του αεροδρομίου, θα καταστεί ακόμα επιτακτικότερη η ανάγκη, ο Συν/σμός ΜΑΡΚΟ αξιοποιώντας την ακίνητή του περιουσία που βρίσκεται ανατολικά του υπό κατασκευή αεροδρομίου, να συμβάλει όσο το δυνατόν περισσότερο στην αναβάθμιση της περιοχής, διαδραματίζοντας και κάτω από τις δυσώινες σήμερα συνθήκες (οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντολογικές), σημαντικό ρόλο στα πράγματα του τόπου.

Έτσι, γίνεται κατανοητό ότι αυτό που επιχειρείται να γίνει δεν είναι καθόλου εύκολο πλην όμως όχι αδύνατο, αν και εφ' όσον όλοι και προπάντων οι νέοι, πιστέψουν ότι η εξυγίανσή του και η συνέχιση της λειτουργίας του, με σύγχρονο μοντέλο ανάπτυξης, είναι η μοναδική ελπίδα για να παίξει και στο μέλλον τον κοινωνικοοικονομικό ρόλο που έπαιξε στα 160 χρόνια της ιστορίας του.

Αριθμ. 1

Η Προσωρινή Επιτροπή αποκαταστάσεως καλλιεργητών Βραόνας συνελθούσα εις συνεδρίασιν εν Μαρκοπούλω και εν τω γραφείω του Αναγκαστικού Συνεταιρισμού Μαρκοπούλου, σήμερον την 24 Ιανουαρίου 1922 έτους και λαβούσα υπ' όψιν το υπ' αριθ. 32194 (1922) μισθωτήριο συμβόλαιον του Συμβολαιογράφου Κρωπίας Περ. Γ. Καλλάρη, δι' ου ο Αναγκαστικός Συν/σμός Μαρκοπούλου υπεμίσθωσε προς αυτήν τας γαίας του Αγροκτήματος Βραόνα και ότι μετά την γενομένην υπομίσθωσιν και ανάληψιν της διαχειρίσεως των γαιών Βραόνας παρίσταται ανάγκη προσλήψεως ενός λογιστού διά την τήρησιν των βιβλίων της διαχειρίσεως και την εν γένει διεξαγωγήν της πολυπλόκου ταύτης υπηρεσίας και διορισμού ενός φύλακος διά την φύλαξιν του κτήματος

Αποφασίζει

1) Προσλαμβάνει λογιστήν διά την τήρησιν των βιβλίων της διαχειρίσεως, την ενέργειαν των εισπραξέων και την διεξαγωγήν της όλης υπηρεσίας της επιχειρίσεως ταύτης τον και υπό του Αναγκαστικού Συν/σμού Μαρκοπούλου μέχρι σήμερον χρησιμοποιούμενον ως την άνω υπηρεσίαν, λογιστήν του Οινοποιείου Μαρκοπούλου, κ. Εμμ. Μ. Καραμίχαν, παρέχοντα πάντα τα εχέγγυα της τιμίας και ευσυνειδήτου διαχειρίσεως, επί τη αυτή και υπό του ίδιου Συνεταιρισμού καταβαλλομένη αποζημιώσει των δραχμών εκατόν είκοσι πέντε (125) κατά μήνα, πληρωτέων αυτώ από πρώτης τρέχοντος, μηνός και έτους, εις το τέλος εκάστου μηνός εκ του Ταμείου του Αναγκαστικού Συν/σμού Μαρκοπούλου και εις βάρος της Επιχειρίσεως Βραόνας.

2) Προτείνει να διορισθεί ιδιωτικός φύλαξ δια την εν γένει φύλαξιν του κτήματος Βραόνα, ο Αντώνιος Π. Τζούλας, επί μηνιαίω μισθώ δραχμών τριακοσίων (300), πληρωτέων αυτώ εις το τέλος εκάστου μηνός εκ του Ταμείου του Αναγκαστικού Συν/σμού Μαρκοπούλου εις βάρος της Επιχειρίσεως Βραόνα.

Εφ' ω εγένετο και υπεγράφη το παρόν.

Η Προσωρινή Επιτροπή.

Α.Γ. Πανουργιάς

Σω. Αθ. Γκλιιάτης

Χρ. Δ. Στάθης

Νικόλαος Π. Δράκος

Δ. Παπαχριστοδούλου

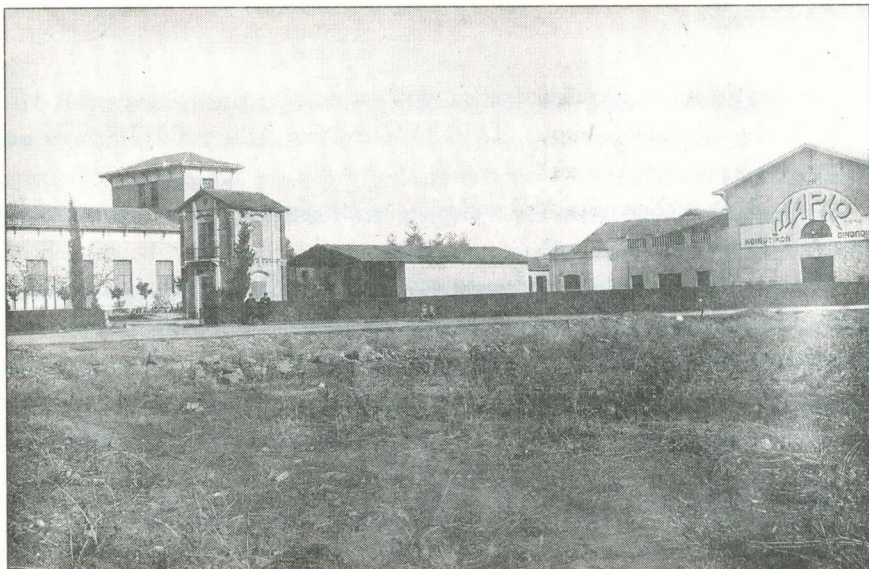
Σωτ. Παπαγιαννάκος

Γρ. Πίνης

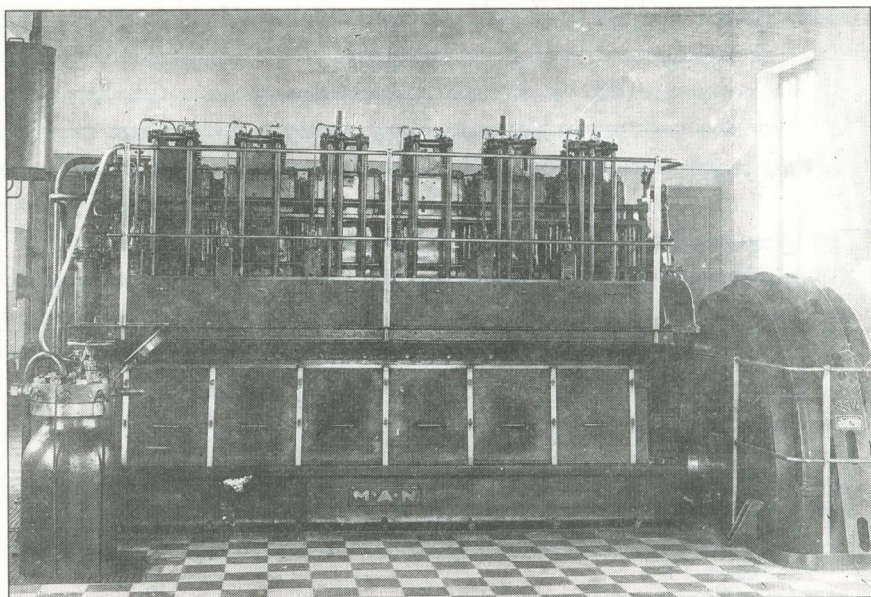
Βιβλιογραφία

Τα στοιχεία που περιλαμβάνονται σε αυτήν την εισήγηση πάρθηκαν από:

1. Αρχείο του Συνεταιρισμού ΜΑΡΚΟ (Πρακτικά Δ.Σ. - αλληλογραφία με δημόσιο - δικαστ. έγγραφα κλπ.).
2. Νικολάου Α. Σωτηρίου: «Μαρκόπουλο, η ιστορία ενός χωριού και η ιστορία ενός ανθρώπου» (1951).
3. Δημητρίου Κ. Ψαρού (συμβούλου επικρατείας): «Ο αναγκαστικός συνεταιρισμός Μαρκοπούλου Αττικής και οι θεσμοί της γεωργοκτηνοτροφικής κοινοπραξίας των κατοίκων» (1955).

Τα κτίρια του Συνεταιρισμού ΜΑΡΚΟ στις αρχές του αιώνα

Η πρώτη γεννήτρια ηλεκτροδότησης του Μαρκόπουλου